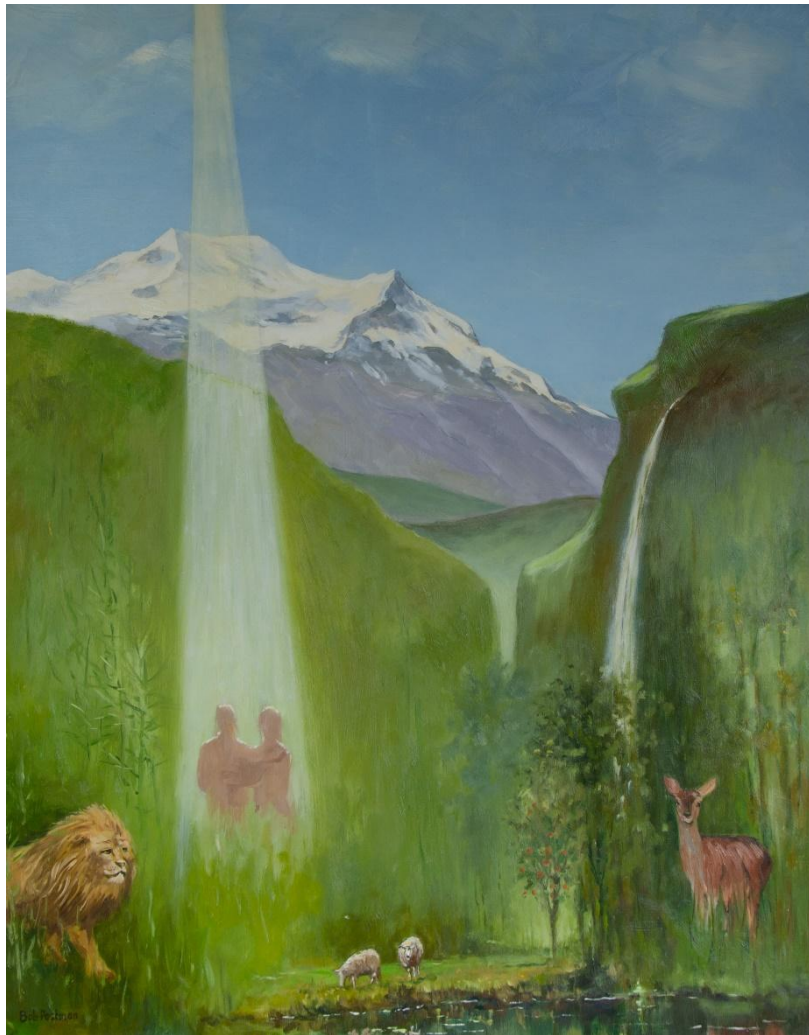

Palmpasen

13 april 2025

Naar Gods beeld geschapen

Dorpskerk - Blaricum

Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

Als de mens in Gods beeld wordt geschapen, is het al tegen de avond van de zesde dag. Dat stemt dat tot bescheidenheid. God mag dan wel het beheer over de natuur opdragen aan zijn evenbeeld, de mensen hebben zich verantwoordelijk te gedragen, juist tegenover God. Wij viëren vandaag de ingang van Gods Koninkrijk van vrede en recht in deze wereld. Maar als Jezus na zijn intocht de tempel bezoekt, wordt hij diep teleurgesteld.

Schriftlezing Oude Testament: Genesis 1, 24-31

Tweede Schriftlezing: Jacobus 3, 1-12

Schriftlezing Evangelie: Lucas 19, 29-48

Prediking

Gemeente van Christus,
er is in de kerk in de vroege Middeleeuwen, met name in de Oosterse kerk, een enorme strijd geweest over de vraag of God, Jezus Christus en de heiligen mochten worden afgebeeld, of niet. Aan het eind van de 7^e eeuw werden Egypte en Syrië op het Byzantijnse Rijk veroverd door de islam. In deze landen werd direct een strikt beeldverbod ingevoerd. De islam presenteerde zich als zuiver monotheïsme. De openbaring werd strikt beperkt tot de koran. Daar stak het christendom van die tijd povertjes bij af. Er was een grote verdeeldheid onder christenen en er werd van alles geloofd. Het is vanuit ons perspectief de vraag of dat nu eigenlijk zo erg was. Maar omdat zijn rijk afbrokkelde maakte de keizer van Byzantium zich ernstig zorgen.¹

Om duidelijk te laten zien dat het christendom wel degelijk een zuivere, hoogstaande, godsdienst was, verbood de keizer in 726 het gebruik van afbeeldingen in de openbare eredienst. Overal in het Byzantijnse Rijk werden nu een eeuw lang waar mogelijk christelijke mozaïeken, iconen en fresco's vernield, door christenen!² Dit is na het eerdere islamitisch opruimen van de beelden in het Midden Oosten dus het zogenaamde christelijke iconoclasme, een tweede beeldenstorm van de eerste orde geweest. Pas in de tweede helft van de 9^e eeuw was het afgelopen en werden weer in de hele kerk, van Oost tot West, afbeeldingen toegestaan, zij het aan strakke voorschriften gebonden. Het verbeelden van het heilige werd voortaan in de hele christelijke wereld, van India tot Ierland, zelfs gestimuleerd, totdat daar in het Westen de Reformatie weer bezwaar tegen begon te maken, wat in onze hoek van West Europa, met name in onze eigen Nederlanden, een nieuwe beeldenstorm tot gevolg zou hebben. Kennelijk ging en gaat het om gevoelige materie.

Doorslaggevend argument ten gunste van afbeeldingen in de kerk was dat God zelf er immers voor had gekozen de mens naar zijn eigen evenbeeld te scheppen. De mens lijkt, ik zou haast zeggen per definitie, op God.³ De mens, zowel de man als de

¹ Paus Leo III (750-816).

² Er was veel verzet.

³ Genesis 1, 26-27. Cf. MacGregor, N. and E. Langmuir, *Seeing Salvation. Images of Christ in Art*, London 2000, 85-86.

vrouw, is immers geschapen 'imago dei', dat is in de beeltenis Gods.⁴ Zo staat dat in Genesis 1 als het gaat om de zesde dag. En als de mens op God lijkt, zo vonden de voorstanders van afbeeldingen, dan was het niet alleen toegestaan, maar zelfs een opdracht en een werk van vroomheid, dat mensen op hun beurt afbeeldingen maakten bij Gods heerlijkheid, en met name van Christus. Want was hij niet het vleesgeworden Woord van God bij uitstek?⁵ De fysieke aspecten van het leven van Christus verwezen immers naar God zelf. De tekenen die hij in het lichaam had verricht waren bestemd te leiden tot de overdenking van een geestelijke werkelijkheid van een voortgaand scheppingswerk.

Een extra, natuurlijk legendarisch argument vóór afbeeldingen, was dat de evangelist Lucas die niet alleen arts, maar vanwege zijn kennis van kruiden en pigmenten ook schilder was, zelf iconen had geschilderd van het kind Jezus op de schoot van zijn moeder Maria.⁶ Onder andere op Cyprus,⁷ maar ook in Rome worden, verborgen onder zwaar zilverbeslag, nog altijd de heiligste iconen van de christelijke kerk bewaard: afbeeldingen van Maria met Christus op schoot, naar men zegt vervaardigd door Lucas, of zelfs door engelen voltooid.⁸ Van dat laatste durf ik niets te zeggen, maar natuurlijk bestaat er, in de historisch letterlijke zin, geen enkele afbeelding van Christus door Lucas. Het betreft vroeg middeleeuwse iconen waaraan men later grote waarde heeft toegeschreven. Wat je wel zou kunnen zeggen is dat Lucas, maar dan in overdrachtelijke zin, wél kan worden gezien als de schilder van Maria en Christus. Immers hij schilderde met woorden in zijn evangelie wat iconenschilders later in beelden omzetten: dat is het kerstverhaal.⁹ Zo gezien staat het kerstverhaal aan de wortel van de schilderkunst.

Waarom sta ik daar zolang bij stil als het gaat om de zesde dag, de schepping van dieren en mensen? Omdat het gaat om het goede verstaan van het spreken over oer-begin. Dat is een zaak van zuiverheid. Het gaat om het pure, het oog in oog staan, het elkaar als God en mens verstaan en de mogelijkheid voor de mens om voor Gods aangezicht een heel eigen verantwoordelijkheid te dragen en vrucht te dragen waar het in deze wereld gaat om gerechtigheid en vrede. Want waarin bestaat de intimiteit van God en mens? Hoe kennen zij elkaar in de meer persoonlijke zin van het woord? Toen God sprak dat het zeer goed was, gaat daaraan vooraf dat hij *alles* zag en ging dat volgens oude Joodse rabbijnen niet zozeer over perfectie, maar wel degelijk over de hele mens, man en vrouw te midden van het geheel van alle levende wezens en de hele schepping. God zag alles en hij zag dat het zeer goed was en dan gaat het wat de mens betreft om hem, om haar in zijn, in haar complete context, inclusief de lichte en de donkere kanten.¹⁰

⁴ Hebreeuws: 'bezalmnu kidmutnu', Genesis 1,26.

⁵ Johannes 1.

⁶ Metgezel van Paulus, (evangelist) Lucas, wordt als arts (genezer) gepresenteerd in Kolossenzen 4,14.

⁷ O.a. in Kykkos. Hein, E. (et al.), *Cyprus. Byzantine Churches and monasteries, Mosaics and frescoes*, Ratingen 1997, 108

⁸ Deze iconen geloofde men 'acheiropoieton' (niet door mensenhanden gemaakt) te zijn, MacGregor, 84.

⁹ Lucas 2. Vgl. Braamhorst, K., *Ikonen Lexicon*, Warnsveld/Amsterdam 2004, 219-220.

¹⁰ Strack, H.L. en P. Billerbeck, *Kommentar zum neuen Testament aus Talmud und Midrash*, München 1922, I, 431.

Dat wil zeggen dat als God ziet dat het 'zeer goed' is, dat dit dan ook gaat over de spanningen van het leven, het niet perfect zijn, het genieten net zo goed als de strijd om het bestaan, de seksualiteit, en zelfs de dood. In het evenwicht van goed en kwaad, onmisbaar om in verantwoordelijkheid te kunnen leven, is het van belang dat wij het aandurven het eerste scheppingsverhaal, dat van de zeven dagen in Genesis 1, op zichzelf serieus te nemen, en niet meteen met behulp van het tweede scheppingsverhaal dat staat opgeschreven in Genesis 2 en 3, niet het verhaal van de zeven dagen, maar het verhaal van de tuin, te stellen dat God alleen maar kan zeggen dat het zeer goed was omdat wat in de dogmatiek genoemd wordt 'de zondeval' nog niet had plaats gevonden. Dit laatste gebeurt dogmatisch eigenlijk bijna altijd en het is een waagstuk om het niet te doen en de scheppingshymne, het gedicht van Genesis 1, de zeven dagen van de schepping, dus voor zichzelf laten spreken.

In het tweede scheppingsverhaal staat die boom van goed en kwaad al klaar. Dat is waar. Ik bedoel die boom waarvan niet gegeten mag worden. Het is voor de mens een vertolking van alle heilzame beperking die hem en haar zijn opgelegd. Maar het tere evenwicht is als het ware van te voren bestemd verbroken te worden zodra er dingen gaan gebeuren.¹¹ Op de statische enscenering volgt immers een dynamisch verhaal van God en mensen. Het podium waarop het spel van het leven zich af zal spelen staat klaar, met alle mogelijkheden van dien. De mens heeft in alle kwetsbaarheid, want er komen moeite en pijn en strijd en de dood, te leven met een open toekomst.¹² Er zullen ook genieten, genezing en overwinning komen. Het leven gaat open in al z'n uitdagingen en reliëf. Zodra de geschiedenis een aanvang neemt en de tijd, nogmaals als het ware, gaat lopen, is er kennis niet alleen van goed, maar ook van kwaad. Zo heeft Israël zich dat in mythische taal voorgesteld.

Met die waarheid in gedachten heeft de schilder Bob Pestman de mensen te midden van de schepping geschilderd. Omgeven door dieren van allerlei aard, staan de mensen in een groen dal, als man en vrouw in Gods licht, terwijl hoog boven hen de eeuwige sneeuw de toppen van de bergen bedekt. Zich de schepping zo te denken betekent diep respect voor de mogelijkheid van een begin dat werkelijk nieuw is, oorsprong die bevrijding is, een fundament onder alles wat vervolgens gaat gebeuren, startblok voor geschiedenis. Verlangen, ook in een oude aangetaste wereld, zo blijven te denken en te voelen, dat is geloof. Want, dat wist het oude Israël ook wel, de werkelijke wereld is vol van drama, tragiek en uitbuiting, en daar is naast de plaatsen van Gods licht, ook zoveel schaduw. Wonderlijk om te bedenken dat Israël deze ideeën over de schepping juist ontwikkeld in tijden van ballingschap en onderdrukking, als het zelf zwak staat, en in groot gevaar is als volk te verdwijnen in de mist van diezelfde geschiedenis waarin ook het heil werd geopenbaard.¹³

Juist dan gaan ze hun God, de onzichtbare god die zij vereren, groot maken, de eer geven, ja ze schilderen hem af als de Schepper, niet alleen van henzelf, maar van

¹¹ Sommigen spreken van een 'gelukkige fout', een 'heureuse faute'. P. Ricoeur, 'Penser la Création' in: LaCocque, A., en P. Ricoeur, *Penser la Bible*, Paris 1998, 56-104, 74.

¹² We leven in het geloof niet met een gesloten, gedetermineerd, wereldbeeld, maar primair in het besef dat de toekomst contingent is en dat keuzes consequenties hebben.

¹³ Beker, E.J., en K.A. Deurloo, *Het begin in ons midden. Aspecten van bijbels scheppingsgeloof*, Baarn 1977, 18-22.

alle dingen en levende wezens. Ze gaan Hem verbeelden met een heilige fantasie. En dat is geen religieuze fopspeen, geen doekje voor het bloeden voor zielige mensen, geen religieuze struisvogelpolitiek van mensen die vanuit hun onmacht volstrekt boven hun macht grijpen. De wijze waarop Israël hun bijzondere, aan het volk Israël en de bevrijding uit Egypte verbonden godsbeeld betrekken op de hele schepping heeft de eeuwen door diepe indruk gemaakt. Waarom? Omdat deze God niet alleen ooit en daar een bevrijdend God is gebleken, maar ook hier en nu en telkens weer. Particulier wordt universeel. Zij hebben de ballingschap overleefd. Zij zijn teruggekomen. Hun Godsvertrouwen is telkens opnieuw opgebloeid. Steeds was daar een nieuw begin corresponderend met de actuele uitdagingen die er waren, een format voor leven met God, waar en wanneer dan ook. Juist de tweede profeet Jesaja, die sprak tijdens de Babylonische ballingschap, is voor Israël de profeet die hoort bij de schepping. Hij vertolkte Gods woorden, toen hij zei:

Zie ik ga iets nieuws verrichten,
nu ontkiemt het – heb je het nog niet gemerkt?
Ik baan een weg door de woestijn,
maak rivieren in de wildernis.¹⁴

Wanneer we hier van *schepping* spreken gaat het over de relatie van God met de wereld, dat is een God die rekenschap vraagt, maar niet door te willen oogsten, zonder dat er eerst is gezaaid. Die schepping laat zich in verleden denken als een oerbegin, ook al is dat geen geschiedenis, geen geologie, geen biologie of sterrenkunde. Maar die schepping is onlosmakelijk verbonden met Gods liefdesrelatie met de mens, in bijbelse termen: *openbaring*. Zo komt Jezus Christus voor ons in beeld. Hoe het ook voor anderen kan zijn, in Jezus Christus komen wij God op het spoor. Dat is openbaring en dan gaat het om nu, wij worden aangesproken. Wij krijgen een opdracht. Christus is lichamelijk de icoon, dat is het zichtbare beeld van de onzichtbare God, zo schreef Paulus aan de leden van de kerk in Kolosse. Dit is wat mij betreft de mooiste Bijbeltekst betreffende de waarde van iconen en de reden dat we in de kerk niet zo zenuwachtig over beelden hoeven te doen, zolang we hun verwijzende betekenis maar blijven beseffen en er niet voor op onze knieën gaan liggen zonder te beseffen dat zelfs de mooiste icoon 'slechts' een kostbare gelijkenis is.¹⁵ Elke icoon kan immers worden gezien als het zichtbare teken, juist van een ongrijpbare werkelijkheid.¹⁶

Beeld van God, de onzichtbare is hij,
eerstgeborene van heel de schepping:
in hem is alles geschapen,
alles in de hemel en alles op de aarde,
het zichtbare en het onzichtbare,
vorsten en heersers, machten en krachten,
alles is door hem en voor hem geschapen.
Hij bestaat vóór alles en alles bestaat in hem...¹⁷

¹⁴ Jesaja 43,19.

¹⁵ Dit is wat mij betreft de waarde van het beeldverbod in Exodus 20, 4-5.

¹⁶ Ik zou liever 'ongrijpbaar' zeggen, dan bovennatuurlijk, cf. Braamhorst, 7.

¹⁷ Kolossenzen 1, 15-17.

‘Van nu af aan kan noch van God noch van de wereld op de juiste wijze gesproken worden zonder van Jezus Christus te spreken,’ zei Dietrich Bonhoeffer.¹⁸ In hem komen wij op het spoor wat werkelijk goed is. Het is deze Christus, die opnieuw in een indrukwekkend beeld van schepping, herschepping dus eigenlijk, als opgestane Heer blaast op zijn leerlingen. Zoals eens Israël God de adem in de aardmens Adam zag blazen, zo ziet de kerk Jezus de leerlingen letterlijk en figuurlijk inspireren.

Als de mens wordt geschapen tegen de avond van de zesde dag, stemt dat tot bewustwording en bescheidenheid. In de Jakobusbrief worden we gewaarschuwd als het gaat om de ontwrichtende schade die wij mensen kunnen toebrengen aan Gods goede schepping. We zijn tot zorgvuldig beheer over de aarde geroepen. Maar we vergeten gemakkelijk dat dit niet alleen voor onszelf geldt. Ook die andere mens naast ons is in Gods evenbeeld geschapen. Als Jezus na zijn intocht in Jeruzalem de tempel bezoekt, wordt hij diep teleurgesteld. Juist als wij hem zien als Gods Zoon, mogen wij aan Jezus denken als de Godsgezant die komt om de vruchten van de oogst van de aandacht van mensen voor God.

Maar wat hij aantreft in de stad van de vrede is de regering van de materie, en daaraan onlosmakelijk verbonden, de neerdrukkende macht van de dood. Maar al te gemakkelijk wordt het goede gemanipuleerd. Terwijl de tempel bestemd was voor de Godsontmoeting, is het een rovershol geworden. Dat is wat Jezus aantreft en een heilige verontwaardiging vervuld hem. Wij maken Jezus in onze beeldvorming vaak te lief. Maar Jezus belichaamt waarachtig iets van de heiligheid Gods, en dat kan voor mensen echt niet altijd een schouderklopje zijn, vooral niet waar het gaat over het egoïsme dat zich maar al te snel nestelt in onze systemen. Zijn binnentrekken op dat ezeltje in de stad, die vrede symboliseert, roept het verlangen wakker al die manipulatie los te laten, en je te spiegelen in de goedheid van God.

Een nieuwe gemeenschap ontstaat, een leven de toekomst tegemoet. Een verwachting gaat leven dat het anders kan. Bevrijding wordt niet alleen verkondigd, maar mensen raken daadwerkelijk opnieuw bereid om als partners van God hun handen daarvoor uit de mouwen te steken. Zo is schepping niet iets wat achter ons ligt, maar vóór ons en funderend als motivatie onder ons handelen. Er is werkelijk een goddelijke kracht beschikbaar om de vastgelopen dwangsystemen van de wereld aan te pakken en af te breken op de plaats die jou gegeven is.¹⁹

Zo komen wij komen onze val te boven in een evenwicht. Laten wij daarom God loven en leven van het licht.²⁰ Wij hebben en zijn een onvervreemdbare ‘ziel’, ‘nefesj’, een troostvolle en bemoedigende gedachte voor ieder mens die lijden moet. Wij zijn en blijven, ongeacht ons wedervaren in de wereld, onvoorstelbaar kostbaar in Gods ogen, en mogen onszelf zien als partners van de levende God. Om in zijn ogen genade te vinden hoef je niet perfect te zijn. En hoezeer onze capaciteiten ook kunnen zijn aangetast door ouderdom of ziekte, of ons vertrouwen ondermijnd in een grillige en ontspoorde wereld, iedere dag worden wij als mens opnieuw

¹⁸ Bonhoeffer, D., *Werke*, VI, *Ethik* (1940-1943), München 1992, 207, 403 en 406. Vgl. Kolossenzen 1, 15-16.

¹⁹ Cf. Ricoeur, 101-104 en Rosenzweig, F., *Gesammelte Schriften*, II/2, *Der Stern der Erlösung* (1930), Den Haag 1976, 124-125 en Keij, J., *De filosofie van Emmanuel Levinas. In haar samenhang verklaard voor iedereen*, Kampen 2006, 578-580. Het gaat bij Rosenzweig om de funderende betekenis van schepping, waardoor openbaring mogelijk wordt en verlossing in beeld komt.

²⁰ Gezang 184:4.

geschapen door de liefde van de Eeuwige die ons leven voor die dag heeft gewild. Dit te beseffen is genoeg. Opnieuw zal het God zijn die ziet dat het goed is, zeer goed zelfs. Wat er ook gebeurt, heb vertrouwen, wij zijn en blijven evenbeeld van God. Zolang wij dat beseffen is er een basis voor de hoop.
Amen.

Uitzending en zegen

Laten we het nooit vergeten,
wij mogen ons geschapen weten,
in het beeld van God.

Deze God overstijgt onze belangen en onze vooroordelen, en schenkt ons leven in overvloed, schenkt ons elkaar tot zegen op de weg ten leven.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de verbondenheid met de heilige Geest is met jullie allemaal.

Afbeelding: De zesde dag, Bob Pestman, 2008

